

Tumult

Tumult

De brieven
van Hadewijch

*Over het leven
in Minne*

Vertaling, inleiding & toelichtingen

AGNES HOFFSCHULTE

Met een voorwoord door

ROB FAESEN

SJIBBOLET ▸ AMSTERDAM ▸ MMXXII

© 2022 Uitgeverij Sijbolet, Amsterdam

Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt worden zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever; *no part
of this book may be reproduced without the written
permission of the publisher.*

Boekverzorging René van der Vooren, Amsterdam

ISBN 978 94 9111 054 2 | NUR 700,708

Inhoud

Voorwoord 7

Inleiding 11

De brieven

BRIEF 1*	Helderheid 25
BRIEF 2	Standvastig 30
BRIEF 3	Aandacht 35
BRIEF 4	Dwalen 37
BRIEF 5	Verdragen 40
BRIEF 6	Trouw 42
BRIEF 7	Zoeken 52
BRIEF 8*	Vrees 53
BRIEF 9	Gelijkwaardig 58
BRIEF 10	Zoetheid 59
BRIEF 11	Overweldigd 63
BRIEF 12	Nederig 65
BRIEF 13	Vervaarlijk 72
BRIEF 14	Strijdbaar 75
BRIEF 15	Pelgrimstocht 78
BRIEF 16	Verheven 82
BRIEF 17*	Liefdevolheid 85
BRIEF 18	Ziel 93
BRIEF 19	Vertrouwd 99
BRIEF 20	Aanraken 102

* Van de met een asterisk gemarkeerde brieven is ook de oorspronkelijke tekst opgenomen.

INHOUD

BRIEF 21	Toegewijd	106
BRIEF 22	Inzicht	108
BRIEF 23	Waarheid	119
BRIEF 24*	Rede	121
BRIEF 25	Vermanen	128
BRIEF 26	Ellende	130
BRIEF 27	Tederheid	132
BRIEF 28	Rijkdom	134
BRIEF 29	Lijden	142
BRIEF 30	Opgeroepen	145
BRIEF 31	Toevertrouwen	152

Literatuur 155

Personalialia 157

Voorwoord

ROB FAESEN

De mystieke literatuur in de volkstaal in Europa begint in de Nederlanden, in de dertiende eeuw, in Brabant, en wel met twee auteurs: de cisterciënzerin Beatrijs van Nazareth (1200–1268) en de mysterieuze Hadewijch, van wie we geen biografische gegevens hebben. Van Beatrijs hebben we slechts één kort traktaat, maar Hadewijch heeft een omvangrijk oeuvre geschreven van Brieven, Rijmbrieven, Gedichten (die eigenlijk liederen waren) en een Visioenenboek. Wie dit van naderbij bekijkt, ziet dat de mystieke literatuur in de volkstaal niet begint met enkele schuchtere, stuntelige, voorzichtige pogingen, maar wel met een grandioze ouverture waarin alle grote thema's van de christelijke mystieke theologie aanwezig zijn, beschreven met verrassende trefzekerheid. Latere schrijvers, zoals Jan van Ruusbroec (1293–1381), Johann Tauler (c.1300–1361) of Hendrik Herp (1400–1478), hebben al die thema's verder uitgewerkt in grote syntheses.

Vanzelfsprekend verschijnt in de dertiende eeuw in Brabant deze mystieke volkstalige literatuur niet uit het niets. Er gaat een rijke Latijnse traditie aan vooraf, zoals bij de diepzinnige cisterciënzerauteur Willem van Saint-Thierry (1075–1148). Hadewijch heeft zich fundamenteel laten beïnvloeden door zijn theologie. Ze heeft er een creatieve voortzetting aan gegeven, en wel in het Middelnederlands, hoewel ze klaarblijkelijk uitstekend het Latijn beheerste.

Hadewijch schrijft trefzeker en met gezag. Geheel haar inzicht kan eigenlijk met één kort zinnetje samengevat

worden: ‘*mint de minne*’ (Brief 20). Jan van Ruusbroec heeft het trouwens later van haar overgenomen (*Van seven trappen*, regel 1106-1111). Het probleem voor de hedendaagse lezer is natuurlijk dat wij een ander begrip hebben van wat *minne* (liefde) is. De hedendaagse lezer denk spontaan aan een gevoelsbeweging. Dat is het bij Hadewijch en Ruusbroec niet in de eerste plaats. *Minne* heeft zeker gevoelde en doorvoelde aspecten, maar is eerst en vooral een relationele term (*hoghe minne es: deen vor dander*; ‘de hoogverheven minne is: de-ene-voor-de-ander,’ Brief 1). Het gaat om het toebehoren van de ene geliefde aan de andere (*dilectus meus mihi et ego illi*, ‘Mijn geliefde is van mij en ik van hem,’ Hgl. 2, 16). En vooral heeft *minne* een theologische betekenis die in de eenentwintigste eeuw wellicht niet evident is. Het gaat bij Hadewijch immers ten diepste en in wezen om de absolute, eeuwige, goddelijke liefde van de Vader, Zoon en hun beider Geest. Die *minne* is de oorsprong van alles wat bestaat. Die *minne* beminnen, echt en ten volle beminnen — dat is de imperatief van Hadewijch. Daar wil ze haar lezers toe aansporen, kost wat kost.

Dit is natuurlijk niets minder dan de ontmoeting van de hemel en de aarde, van tijd en eeuwigheid. Aldus brengt Hadewijch haar lezers, radicaal en zonder compromissen, naar de kern van het christelijke geloof, en in het bijzonder naar Hem die in het centrum van het christelijke geloof staat: de godmens Jezus Christus. In haar liederen noemt ze Hem wel eens ‘de minnaar van de *minne*’. Dat wil zeggen: Hij is degene die het duizelingwekkende gebod ‘*mint de minne*’ helemaal volbrengt, terwijl wij — zo klaagt Hadewijch — daarbij steeds weer tekort schieten. Geen wonder dat we tekort schieten, want de *minne* eist letterlijk alles, de hele mens, met al diens dimensies. Verbondenheid met deze ‘minnaar van de *minne*’ is voor de mens dus een kwestie van leven en dood. Dat verklaart Hadewijchs krachtige en passievolle toon, dat is de reden dat in haar optiek het innerlijke tu-

mult gezond en levengevend is. Niets is dodelijker voor de mens dan het rustige in-zichzelf-opgesloten-zitten.

Het is opmerkelijk dat Hadewijch als auteur verschillende literaire genres heeft beoefend. Sommige van haar gedichten — zoals gezegd zijn het eigenlijk liederen, maar we bezitten niet alle melodieën — zijn meesterwerken, die tot de canon van de Europese literatuur behoren. Haar visioenenboek is een moeilijk toegankelijk document, dat duidelijk niet voor grote verspreiding bestemd was. In haar Brieven is Hadewijch echter heel benaderbaar. Ze spreekt persoonlijk, soms in een kort briefje, soms in een lang traktaat, over dat wat haar (en de geadresseerde) oprecht ter harte gaat.

Hadewijch is een trefzeker en gezagvol auteur. Maar haar teksten zijn zeker niet gemakkelijk. Voor een deel heeft dat te maken met haar taal. Het Middelnederlands van de dertiende eeuw staat ver af van het Nederlands van vandaag, en wie de editie van de oorspronkelijke Middelnederlandse tekst van haar oeuvre ter hand neemt en die begint te lezen, ziet al snel dat haar taal niet eenvoudig is. Zelfs een enigszins geoefende lezer moet nog vaak naar het woordenboek grijpen om de oorspronkelijke nuances van woorden of uitdrukkingen op te zoeken. Het heeft bovendien ook te maken met de inhoud. Hadewijch schrijft niet voor een brede lezerskring, maar voor een relatief kleine groep van gelijkgezinden, die de hoofdlijnen van haar overtuiging goed kennen. Ze hoeft niet alles uit te leggen; een half woord is voor haar oorspronkelijke lezers al voldoende. Voor de hedendaagse lezer is dat natuurlijk niet steeds het geval, en daarom gebeurt het vaak dat zinnen en passages raadselachtig klinken, zelfs obscuur. Daarom is het heel goed en lovenswaardig dat de voorliggende vertaling getracht heeft om de drempel voor de hedendaagse lezer wat lager te leggen, zonder afbreuk te doen aan de kracht van Hadewijchs teksten.

VOORWOORD

De bedoeling van de vertaling door Agnes Hoffschulte is om dit rijke tekstcorpus van Hadewijchs *Brieven* toegankelijk te maken voor het Nederlandstalige lezerspubliek dat niet gespecialiseerd is in de Middelnederlandse mystieke literatuur. De specialisten hebben de editie door prof. dr. Jozef Van Mierlo S.J., een erudiet standaardwerk uit 1947, met een enorme veelheid aan uitleg. Maar een toegankelijke vertaling is iets anders. Dat heeft Agnes Hoffschulte nagestreefd, met de intentie om de kracht van Hadewijchs woorden — en ook de frisse directheid ervan — te bewaren. Niet omwille van die woorden zelf, maar omwille van wat Hadewijch met die woorden heeft willen zeggen. Op die manier kan Hadewijchs radicale overtuiging ook vandaag gelezen worden.